e-ISSN 3060-5059
DOI: 10.67227

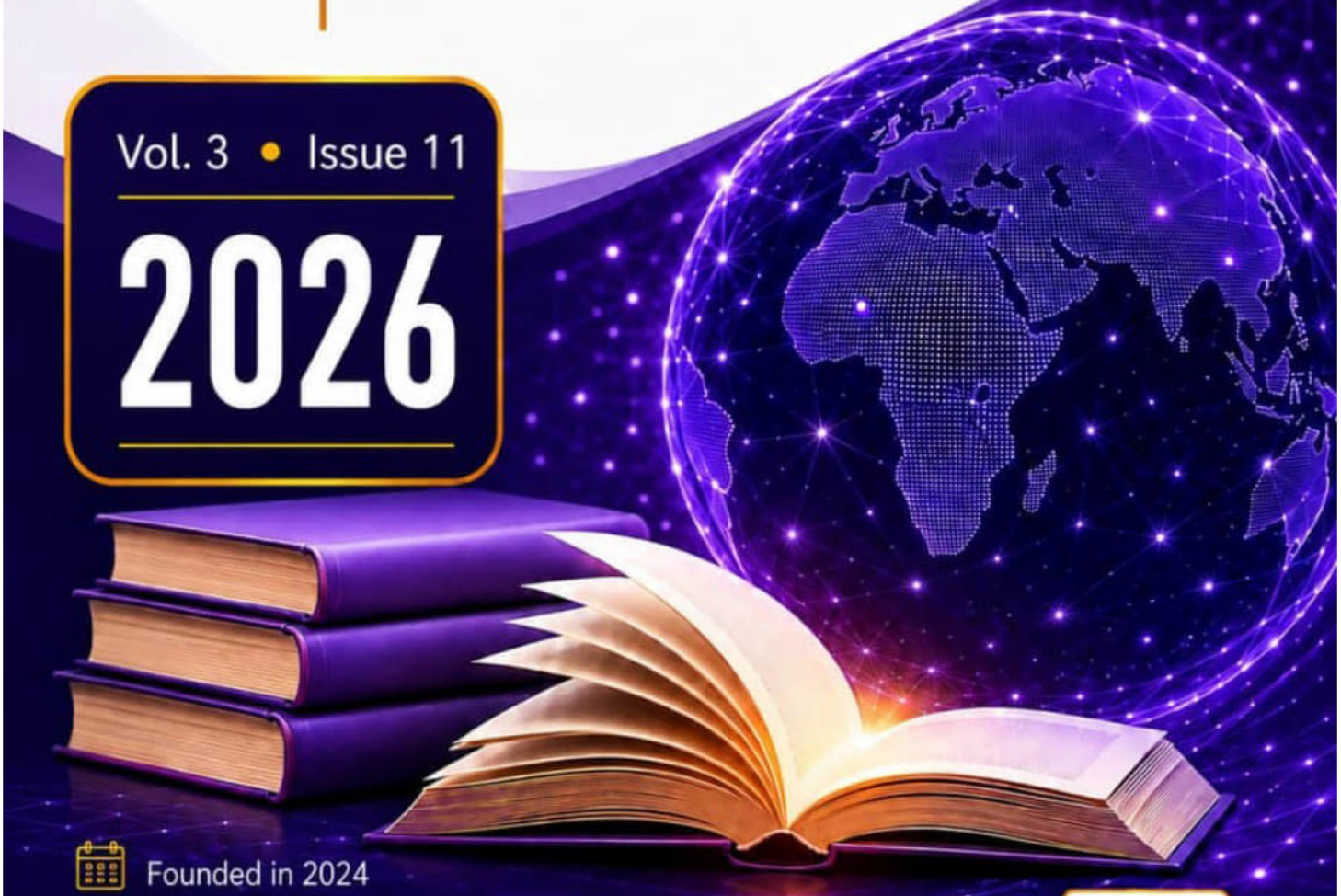
IJTIMOIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 11

2026

Founded in 2024

publishscience.uz | publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

ISSN 3060-5059 (Online)
Article / Original paper https://doi.org/10.67227/n101q358

BO‘LAJAK PEDAGOGLARNING O‘QUV-METODIK KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHDA AMALIY TOPSHIRIQLAR VA REFLEKSIV FAOLIYAT INTEGRATSIYASI

Rashidova Zulayho Olimjon qizi
O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti, PhD, dotsent.
e-mail: zulayhorashidova@uzswlu.uz **ORCID**: https://orcid.org/0009-0002-3942-6319

Annotatsiya.
Maqolada bo‘lajak pedagoglarning o‘quv-metodik kompetensiyalarini rivojlantirishda amaliy topshiriqlar va refleksiv faoliyat integratsiyasining pedagogik imkoniyatlari yoritilgan. Nazariy tahlil metodi asosida pedagogik mazmun bilimi, refleksiv amaliyot hamda nazariya va amaliyot aloqadorligiga oid ilmiy qarashlar o‘rganilgan. Amaliy topshiriq maqsadini aniqlash, metodik yechimni ishlab chiqish, uni bajarish yoki sinab ko‘rish, natijani refleksiv tahlil qilish va qayta ishlashdan iborat metodik ketma-ketlik taklif etilgan. Maqsad va topshiriqning muvofiqligi, metodik tanlovning asoslanganligi, refleksiyaning dalillarga tayanishi hamda o‘zgartirishlarning aniqlangan muammoga mosligi baholash mezonlari sifatida ajratilgan. Taklif etilgan yondashuvning amaliy samaradorligini empirik tadqiqotlarda tekshirish zarurati qayd etilgan.

Kalit so‘zlar: bo‘lajak pedagog, o‘quv-metodik kompetensiya, amaliy topshiriq, refleksiv faoliyat, integratsiya, metodik qaror, teskari aloqa, baholash mezonlari.

ИНТЕГРАЦИЯ ПРАКТИЧЕСКИХ ЗАДАНИЙ И РЕФЛЕКСИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В РАЗВИТИИ УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ

Рашидова Зулайхо Олимжон кизи
Узбекский государственный университет мировых языков (PhD), доцент.

Аннотация.
В статье рассматриваются педагогические возможности интеграции практических заданий и рефлексивной деятельности в развитии учебно-методических компетенций будущих педагогов. На основе метода теоретического анализа изучены научные подходы к педагогическому знанию предметного содержания, рефлексивной практике и взаимосвязи теории и практики. Предложена методическая последовательность, включающая определение цели практического задания, разработку методического решения, его выполнение или апробацию, рефлексивный анализ результатов и последующую доработку. В качестве критериев оценивания выделены соответствие цели и задания, обоснованность методического выбора, опора рефлексии на фактические данные, а также соответствие внесённых изменений выявленной проблеме. Отмечена необходимость проверки практической эффективности предложенного подхода в рамках эмпирических исследований.

Ключевые слова: будущий педагог, учебно-методическая компетенция, практическое задание, рефлексивная деятельность, интеграция, методическое решение, обратная связь, критерии оценивания.

INTEGRATION OF PRACTICAL TASKS AND REFLECTIVE ACTIVITIES IN DEVELOPING THE EDUCATIONAL AND METHODOLOGICAL COMPETENCIES OF PROSPECTIVE TEACHERS

Rashidova Zulayho Olimjon qizi
Uzbekistan State World Languages University, PhD, Associate Professor.

Abstract.
The article examines the pedagogical potential of integrating practical tasks and reflective activities in developing the educational and methodological competencies of prospective teachers. Based on theoretical analysis, scholarly perspectives on pedagogical content knowledge, reflective practice, and the relationship between theory and practice are explored. A methodological sequence is proposed, comprising the identification of the practical task's objective, the development of a methodological solution, its implementation or testing, reflective analysis of the results, and subsequent revision. The alignment between objectives and tasks, the justification of methodological choices, the evidence-based nature of reflection, and the relevance of modifications to the identified problem are established as assessment criteria. The necessity of examining the practical effectiveness of the proposed approach through empirical research is

ISSN 3060-5059 (Online)

emphasized.

Keywords: prospective teacher, educational and methodological competence, practical task, reflective activity, integration, methodological decision, feedback, assessment criteria.

Kirish. Bo‘lajak pedagoglarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda nazariy bilimlarni o‘quv jarayonining aniq vazifalarini hal etishga yo‘naltirish muhim ahamiyatga ega. Pedagogning kasbiy tayyorgarligi o‘z fanining mazmunini bilish bilan birga, ta’lim maqsadlarini belgilash, o‘quv materiallarini tanlash, mashg‘ulotlarni loyihalash, ta’lim oluvchilarning individual xususiyatlariga mos metodlarni qo‘llash hamda o‘quv natijalarini baholash qobiliyatida namoyon bo‘ladi. Mazkur faoliyatlarni o‘zaro bog‘liqlikda bajarish bo‘lajak pedagoglarning o‘quv-metodik kompetensiyalarini rivojlantirishni talab etadi. Shu jihatdan pedagogik tayyorgarlik jarayonida talabaning mustaqil metodik qaror qabul qilishi va ushbu qarorlarning natijalarini tahlil qilishiga imkon beradigan ta’lim sharoitlarini yaratish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Ushbu maqolada o‘quv-metodik kompetensiyalar bo‘lajak pedagogning ta’lim jarayonini rejalashtirish, tashkil etish, metodik ta’minlash, baholash va takomillashtirishga doir bilim, ko‘nikma hamda kasbiy munosabatlarining o‘zaro bog‘liq majmui sifatida talqin etiladi. Ularning rivojlanganligi talabaning tayyor metodik tavsiyalarni takrorlay olishi bilangina belgilanmaydi. Bunda muayyan pedagogik vaziyatni tahlil qilish, o‘quv maqsadiga mos topshiriqlar ishlab chiqish, tanlangan metodning imkoniyatlarini asoslash va zarur hollarda o‘z faoliyatiga tuzatish kiritish qobiliyati alohida o‘rin tutadi. Demak, o‘quv-metodik tayyorgarlik mazmunida bilimlarni o‘zlashtirish bilan ularni amalda qo‘llash va qayta baholash jarayonlari uzviy bog‘lanishi lozim.

Amaliy topshiriqlar ushbu bog‘liqlikni ta’minlash vositalaridan biridir. Dars ishlanmasini tuzish, o‘quv materialini turli tayyorgarlik darajasidagi ta’lim oluvchilarga moslashtirish, baholash mezonlarini ishlab chiqish, muammoli pedagogik vaziyatga yechim taklif etish va mikrodars o‘tkazish kabi topshiriqlar talabani metodik faoliyatga jalb etadi. Biroq topshiriqning bajarilishi o‘z-o‘zidan chuqur kasbiy o‘rganishni anglatmaydi. Agar talaba bajarilgan ishning maqsadga muvofiqligi, yo‘l qo‘yilgan xatolarning sabablari va muqobil yechimlar haqida fikr yuritmasa, amaliy faoliyat tayyor namunani takrorlash doirasida qolishi mumkin. Shu sababli amaliy topshiriqlarni refleksiv faoliyat bilan uyg‘unlashtirish zarurati yuzaga keladi.

Refleksiv faoliyat bo‘lajak pedagogning o‘z harakatlari, metodik tanlovlari va erishgan natijalarini dalillar asosida anglash hamda baholashini nazarda tutadi. Bunda talaba qanday ish bajarganini bayon etish bilan cheklanmay, nima sababdan aynan shu usulni tanlagani, uning o‘quv maqsadiga qay darajada mos kelgani va keyingi faoliyatda nimalarni o‘zgartirish zarurligini aniqlaydi. Masalan, mikrodarsdan so‘ng topshiriq yo‘riqnomasining tushunarliligi, vaqt taqsimotining maqbulligi yoki baholash mezonlarining aniqligini tahlil qilish talabaning o‘z metodik qarorlariga ongli munosabatini shakllantirishga xizmat qilishi mumkin. Bunday tahlilning qiymati umumiy taassurotlarga emas, balki kuzatuvlar, bajarilgan ishlar va bildirilgan fikr-mulohazalarga tayanishida namoyon bo‘ladi.

Amaliy topshiriqlar va refleksiv faoliyat integratsiyasida rejalashtirish, bajarish, natijani tahlil qilish hamda qayta ishlash bosqichlarining izchilligi muhimdir. Talaba dastlab metodik vazifani va kutilayotgan natijani aniqlaydi, keyin tanlangan yechimni amalda sinaydi, olingan natijani belgilangan mezonlar bilan taqqoslaydi hamda tahlil asosida o‘z ishini takomillashtiradi. Shu tariqa refleksiya mashg‘ulot yakunidagi alohida savol-javob bilan chegaralanmay, amaliy faoliyatning barcha bosqichlarini bog‘lovchi jarayonga aylanadi. Mazkur integratsiyani prakseologik nuqtayi nazardan ko‘rib chiqish esa metodik harakatlarning maqsadga muvofiqligi, izchilligi va natijadorligiga e’tibor qaratish imkonini beradi.

Tadqiqot muammosi amaliy topshiriqlar mazmuni, ularni bajarish shartlari va refleksiv tahlil mezonlarini yagona metodik jarayonda qanday uyg‘unlashtirish masalasi bilan belgilanadi. Xususan, topshiriqning kasbiy vaziyatga mosligi, talabaga beriladigan mustaqillik darajasi, teskari aloqaning mazmuni hamda qayta ishlash imkoniyati o‘zaro bog‘liq holda ko‘rib chiqilishi lozim. Bu masalalarni yoritish bo‘lajak pedagoglarning metodik tayyorgarligida bajarilgan ish mahsuli bilan bir qatorda, uni yaratish va takomillashtirish jarayoniga ham e’tibor qaratishga imkon beradi.

Maqolaning maqsadi bo‘lajak pedagoglarning o‘quv-metodik kompetensiyalarini rivojlantirishda amaliy topshiriqlar va refleksiv faoliyat integratsiyasining pedagogik imkoniyatlarini nazariy jihatdan asoslash hamda uni tashkil etish shartlarini aniqlashtirishdan iborat. Ushbu maqsad doirasida amaliy topshiriqlarning metodik yo‘nalishini ochib berish, refleksiv faoliyatning vazifalarini tavsiflash va ularning o‘zaro bog‘liqligini ta’minlovchi izchil faoliyat bosqichlarini belgilash ko‘zda tutiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Bo‘lajak pedagoglarning o‘quv-metodik kompetensiyalarini rivojlantirishda amaliy topshiriqlar va refleksiv faoliyat integratsiyasini o‘rganish pedagogik bilim, kasbiy amaliyot va refleksiv tafakkur o‘rtasidagi munosabatlarni tahlil qilishni talab etadi. Mazkur masalaning nazariy asoslarini L. Shulman, D. Schön, F. Korthagen, J. Kessels, N. Hatton, D. Smith hamda P. Grossman va uning hammualliflari tadqiqotlari orqali yoritish mumkin. Ushbu manbalar pedagogik tayyorgarlikning bir-birini to‘ldiruvchi jihatlarini: fan mazmunini o‘qitishga moslashtirish, amaliy tajribani anglash va kasbiy harakatlarni takomillashtirish jarayonlarini tushuntiradi.

L. Shulmanning “Those Who Understand: Knowledge Growth in Teaching” nomli maqolasida pedagog bilimining o‘ziga xos tarkibi, jumladan, fan mazmunini o‘qitish bilan bog‘lovchi pedagogik mazmun bilimi — pedagogical content knowledge tushunchasi asoslangan [1]. Ushbu yondashuv o‘quv-metodik kompetensiyani fan haqidagi bilimlarning o‘zi bilan chegaralamasdan, ularni ta’lim oluvchilar uchun tushunarli shaklda ifodalash qobiliyati bilan bog‘lashga imkon beradi. Mazkur maqola doirasida Shulman qarashlaridan kelib chiqadigan metodik xulosa shuki, amaliy topshiriqlar

ISSN 3060-5059 (Online)

talabaning mavzuni bilishini tekshirish bilan birga, uni tushuntirish usulini tanlashi va ushbu tanlovni asoslashini ham talab qilishi lozim. Masalan, bir mavzuni turli tayyorgarlik darajasidagi o‘quvchilarga moslashtirish topshirig‘i fan mazmuni va uni o‘qitish usullari o‘rtasidagi bog‘liqlikni ochib beradi. Biroq ushbu nazariy konsepsiya amaliy topshiriqlar va refleksiyani birlashtirishning tayyor texnologiyasini bermaydi; u bunday integratsiyaning mazmuniy asosini belgilaydi.

D. Schönning “The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action” asari kasbiy faoliyat jarayonida yuzaga keladigan murakkab vaziyatlarni anglashda refleksiyaning o‘rnini tushuntiradi [2]. Muallif mutaxassis faoliyatini oldindan o‘zlashtirilgan qoidalarni qo‘llash bilan cheklamay, vaziyat bilan fikriy muloqot qilish va harakatlarni qayta ko‘rib chiqish jarayoni sifatida tahlil etadi. Uning faoliyat davomida refleksiya yuritish haqidagi qarashlari bo‘lajak pedagogning dars jarayonidagi kutilmagan holatlarga munosabatini tushunishda ahamiyatlidir. Shu asosda amaliy topshiriqlarga metodik qarorni izohlash va zarur bo‘lganda uni o‘zgartirish talabini kiritish mumkin. Biroq Schön asari turli kasblar amaliyotiga bag‘ishlanganligi sababli undagi g‘oyalarni pedagogik tayyorgarlikka tatbiq etish maxsus topshiriqlar va baholash mezonlarini ishlab chiqishni talab qiladi.

Nazariya va pedagogik amaliyot o‘rtasidagi aloqadorlik F. Korthagen va J. Kesselsning “Linking Theory and Practice: Changing the Pedagogy of Teacher Education” maqolasida bevosita tadqiq etilgan [3]. Mualliflar pedagoglarni tayyorlashda nazariy bilimlarni amaliyotga oddiy ko‘chirishga asoslangan yondashuvning cheklovlarini muhokama qilib, talabaning tajribasi va uni refleksiv anglashiga e’tibor qaratadilar. Mazkur qarashlar amaliy topshiriqni nazariy mavzudan keyingi mustahkamlash mashqi sifatida ko‘rish doirasini kengaytiradi: amaliy vaziyatning o‘zi nazariy tushunchalarni o‘zlashtirish va aniqlashtirish uchun boshlang‘ich nuqta bo‘lishi mumkin. Ushbu maqola uchun bundan kelib chiqadigan xulosa — topshiriq, uning refleksiv tahlili va qayta bajarilishini izchil bog‘lash zaruratidir. Bunda talaba dastlabki yechimining kamchiliklarini aniqlab, nazariy bilimlar yordamida asoslangan yangi yechim ishlab chiqadi.

N. Hatton va D. Smithning “Reflection in Teacher Education: Towards Definition and Implementation” maqolasi refleksiyani aniqlash hamda uni bo‘lajak o‘qituvchilarda rivojlantirish masalasiga bag‘ishlangan [4]. Mualliflar refleksiyaga oid adabiyotlarni tahlil qilish bilan birga, talabalar yozma ishlarini o‘rganishda refleksiya turlarini farqlash imkoniyatlarini ko‘rsatadilar. Ushbu tadqiqotning mavzu uchun ahamiyati shundaki, bajarilgan ishni tasvirlash bilan uning sabablarini tahlil qilish bir xil faoliyat emas. Talabaning “mashg‘ulot yaxshi o‘tdi” degan umumiy xulosasi metodik qarorning asoslanganligini ochib bermaydi. Shuning uchun refleksiv topshiriqlar sabablarni izohlash, muqobil yechimlarni ko‘rib chiqish va o‘z harakatlarining ta’lim oluvchilarga ta’sirini baholashga yo‘naltirilishi lozim. Bu yondashuv refleksiv yozuvlarni faqat hajmi yoki mavjudligi bo‘yicha baholashning yetarli emasligini ko‘rsatadi.

P. Grossman, K. Hammerness va M. McDonaldning “Redefining Teaching, Re-imagining Teacher Education” maqolasida pedagogik ta’limni asosiy kasbiy amaliyotlar atrofida tashkil etish taklif qilinadi [5]. Mualliflar bilim, ko‘nikma va kasbiy identiklikning amaliy faoliyatni o‘rganish jarayonida rivojlanishini ta’kidlaydilar. Ushbu qarash amaliy topshiriqlarni kelajakdagi pedagogik faoliyat bilan mazmunan bog‘lash uchun muhimdir. Maqolamiz doirasida bundan dars maqsadini belgilash, tushuntirish, savol tuzish yoki o‘quvchi javobiga munosabat bildirish kabi kasbiy harakatlarni alohida mashq qilish va keyinchalik yaxlit mashg‘ulotga birlashtirish mumkinligi kelib chiqadi. Refleksiv tahlil esa talabaning ushbu harakatlarni qanday bajargani va nima sababdan muayyan usulni tanlaganini anglashiga xizmat qilishi mumkin. Bunda amaliyotga yo‘naltirilganlikni faqat topshiriqlar sonini ko‘paytirish sifatida tushunish yetarli emas; topshiriqning kasbiy mazmuni va unga beriladigan teskari aloqa ham ahamiyatlidir.

Amaliy faoliyat, teskari aloqa va refleksiya aloqadorligi L. Darling-Hammond, M. Hyler va M. Gardnerning “Effective Teacher Professional Development” tadqiqot hisobotida ham yoritilgan [6]. Mualliflar 35 ta metodologik jihatdan puxta tadqiqot tahlili asosida samarali kasbiy rivojlanish dasturlarida faol o‘rganish, hamkorlik, samarali amaliyot namunalaridan foydalanish, ekspert yordami, teskari aloqa va refleksiya kabi xususiyatlar uchrashini aniqlaganlar. Ushbu natijalar amaliy topshiriqlarni muntazam fikr-mulohaza va qayta ishlash imkoniyati bilan ta’minlash g‘oyasini qo‘llab-quvvatlaydi. Shu bilan birga, hisobot asosan faoliyat yuritayotgan o‘qituvchilarning kasbiy rivojlanishiga tegishli bo‘lib, uning xulosalarini bo‘lajak pedagoglar tayyorgarligiga tatbiq etish alohida tekshirilishi lozim.

Tahlil qilingan adabiyotlar amaliy topshiriqlar va refleksiv faoliyat integratsiyasini bir necha o‘zaro bog‘liq asosda tushuntirish imkonini beradi. Shulman pedagogik faoliyatning mazmuniy bilim asosini, Schön kasbiy vaziyatni refleksiv anglashni, Korthagen va Kessels nazariya hamda tajriba aloqadorligini, Hatton va Smith refleksiyaning sifat jihatlarini, Grossman va hammualliflari esa kasbiy amaliyotlar asosida tayyorlash yo‘nalishini ochib beradilar. Ushbu qarashlar asosida mazkur maqolada amaliy topshiriqni bajarish, natijani mezonlar asosida tahlil qilish va metodik mahsulotni qayta ishlashni yagona jarayonda tashkil etish taklif qilinadi. Keyingi tahlilda aynan shu jarayonning o‘quv-metodik kompetensiyalar tarkibi bilan aloqadorligi, refleksiv savollar mazmuni va baholash mezonlarini aniqlashtirishga e’tibor qaratiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda nazariy tahlil metodi qo‘llanildi. Ushbu metod bo‘lajak pedagoglarning o‘quv-metodik kompetensiyalarini rivojlantirishda amaliy topshiriqlar va refleksiv faoliyat integratsiyasining pedagogik imkoniyatlarini aniqlashtirishga yo‘naltirildi. Tahlil materiali sifatida maqolaning adabiyotlar sharhida ko‘rib chiqilgan pedagogik mazmun bilimi, refleksiv amaliyot, nazariya va amaliyot aloqadorligi hamda kasbiy amaliyotlarga asoslangan pedagogik tayyorgarlikka oid ilmiy manbalar olindi.

Manbalar mazmuni uchta yo‘nalishda tahlil qilindi: amaliy topshiriqlarning kasbiy faoliyatga muvofiqligi; refleksiyaning metodik qarorlarni anglash va asoslashdagi vazifasi; refleksiv xulosalarning bajarilgan ishni takomillashtirishga yo‘naltirilganligi. Bunda nazariy qarashlarning o‘zaro bog‘liqligi hamda ularni bo‘lajak pedagoglarning darsni loyihalash, o‘quv topshiriqlarini ishlab chiqish va baholash mezonlarini belgilash faoliyatiga tatbiq

ISSN 3060-5059 (Online)

etish imkoniyatlariga e'tibor qaratildi.

Nazariy tahlil asosida amaliy topshiriq maqsadini belgilash, uni bajarish, natijani mezonlar asosida refleksiv baholash va metodik mahsulotni qayta ishlash bosqichlarining o'zaro aloqadorligi tavsiflandi. Ushbu ketma-ketlik maqolada taklif etilayotgan metodik yechim sifatida qaraldi. Tadqiqot empirik ma'lumotlarni qamrab olmaganligi sababli chiqarilgan xulosalar integratsiyaning nazariy imkoniyatlarini ifodalaydi; uning amaliy samaradorligi tajriba-sinov orqali tekshirishni talab etadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Nazariy tahlil bo'lajak pedagoglarning o'quv-metodik kompetensiyalarini rivojlantirishda amaliy topshiriqlar va refleksiv faoliyatni yagona metodik jarayon sifatida tashkil etish zarurligini ko'rsatadi. Ushbu integratsiyada amaliy topshiriq kasbiy harakatni bajarish imkoniyatini yaratsa, refleksiya bajarilgan harakatning maqsadi, asoslari va natijalarini anglashga yo'naltiriladi. Ularning o'zaro bog'liqligi talabaning dastlabki metodik yechimini qayta ko'rib chiqishi va takomillashtirishida namoyon bo'ladi. Quyida bayon etilgan natijalar nazariy tahlil asosida ishlab chiqilgan bo'lib, misollar taklif etilayotgan yondashuvni tushuntirish uchun keltirilgan.

O'quv-metodik kompetensiyalarning mazmunini tahlil qilish amaliy topshiriqlarni aniq kasbiy harakatlarga yo'naltirish lozimligini ko'rsatdi. Jumladan, dars maqsadini belgilash, ta'lim mazmunini tanlash, o'quv topshirig'ini ishlab chiqish, metodni asoslash va baholash mezonlarini tuzish o'zaro bog'liq faoliyatlardir. Shulmanning pedagogik mazmun bilimi haqidagi qarashlari nuqtayi nazaridan, topshiriq talabaning mavzuni bilishi bilan birga, uni ta'lim oluvchiga qanday tushuntirishini ham ochib berishi kerak [1]. Shu sababli "dars ishlanmasini tayyorlash" kabi umumiy topshiriqni o'quvchilarning tayyorgarligi, kutilayotgan natija va mavjud vaqt ko'rsatilgan aniq pedagogik vaziyat bilan bog'lash maqsadga muvofiq.

Masalan, bo'lajak pedagogga o'quvchilarning tayyorgarlik darajasi turlicha bo'lgan guruh uchun bitta mavzu bo'yicha topshiriqlar ishlab chiqish vazifasi berilishi mumkin. Bunda talaba topshiriqlarning murakkabligini farqlashi, yo'riqnomalarini tushunarli ifodalashi va umumiy o'quv maqsadiga muvofiqligini ta'minlashi zarur. Refleksiv tahlilda esa "Topshiriqlar orasidagi farq nimaga asoslandi?", "Qo'shimcha yordamga ehtiyoji bo'lgan o'quvchi vazifani qanday boshlaydi?" va "Har bir topshiriq belgilangan natijani namoyon etishga imkon beradimi?" kabi savollar qo'yiladi. Ushbu savollar topshiriqni tayyorlash jarayonidagi metodik tanlovlarni izohlashga xizmat qiladi.

Tahlilning yana bir natijasi refleksiv faoliyatni amaliy topshiriq bajarilgandan keyingi umumiy taassurotlar bayonidan farqlash zarurati bilan bog'liq. Hatton va Smithning tadqiqoti asosida refleksiyaning qiymatini uning tahliliy mazmuni orqali baholash mumkin [4]. Talabaning "tanlangan metod samarali bo'ldi" degan fikri yetarli asosga ega bo'lishi uchun u samaradorlikni qanday belgi orqali aniqlaganini ko'rsatishi lozim. Agar mashg'ulot amalda o'tkazilgan bo'lsa, bunday asos sifatida o'quvchilarning ishlari, javoblari yoki kuzatuv qaydlari olinishi mumkin. Topshiriq faqat loyihalash shaklida bajarilgan bo'lsa, xulosa loyiha talablari va baholash mezonlariga tayanishi, kutilayotgan natija esa erishilgan natija sifatida taqdim etilmasligi kerak.

Amaliy topshiriqlar bilan refleksiv faoliyat o'rtasidagi aloqadorlikni ta'minlash uchun quyidagi metodik ketma-ketlik taklif etildi.

1-jadval. Amaliy topshiriqlar va refleksiv faoliyatni integratsiyalash bosqichlari

Bosqich	Talabaning amaliy faoliyati	Refleksiv tahlil yo'nalishi	Ish mahsuli
Maqsadni aniqlash	Pedagogik vaziyat va kutilayotgan o'quv natijasini belgilash	Maqsadning aniqligi va vaziyatga mosligini asoslash	Aniqlashtirilgan maqsad va topshiriq talablari
Metodik yechimni ishlab chiqish	Mazmun, metod, vosita va baholash usulini tanlash	Tanlovlarning o'zaro muvofiqligini tekshirish	Dastlabki metodik loyiha
Bajarish yoki sinab ko'rish	Mikrodars o'tkazish yoxud ishlab chiqilgan materialni belgilangan sharoitda qo'llash	Rejalashtirilgan va kuzatilgan holatlar orasidagi farqni qayd etish	Bajarilgan ish va kuzatuv qaydlari
Natijani tahlil qilish	Ishni oldindan belgilangan mezonlar asosida baholash	Kuchli jihatlar, qiyinchiliklar va ularning sabablarini aniqlash	Dalillarga asoslangan refleksiv xulosa
Qayta ishlash	Loyiha yoki materialga asoslangan o'zgartirishlar kiritish	O'zgartirishning qaysi muammoni hal qilishini tushuntirish	Takomillashtirilgan metodik mahsulot

Ushbu ketma-ketlikda qayta ishlash bosqichi alohida ahamiyatga ega. Korthagen va Kesselsning nazariya hamda amaliyot aloqadorligi haqidagi qarashlaridan kelib chiqib, refleksiv xulosa keyingi harakat uchun asos bo'lishi lozim [3]. Agar talaba kamchilikni aniqlab, uni bartaraf etish bo'yicha qaror ishlab chiqmasa, refleksiya bilan amaliy faoliyat o'rtasidagi bog'lanish yakunlanmaydi. Shu bois topshiriqning dastlabki va qayta ishlangan variantlarini birgalikda ko'rib chiqish talabaning metodik fikrlashidagi o'zgarishni kuzatish imkonini beradi.

Masalan, mikrodars uchun tayyorlangan yo'riqnomada bir vaqtning o'zida bir nechta harakat talab etilishi

o‘quvchilarga vazifani tushunishda qiyinchilik tug‘dirishi mumkin. Bunday vaziyatda refleksiv tahlil qiyinchilik sababini yo‘riqnomaning tuzilishi, qo‘llangan atamalar va bajarish tartibi bilan bog‘liq holda ko‘rib chiqishga yo‘naltiriladi. Qayta ishlash natijasida talaba yo‘riqnomani bosqichlarga ajratishi, qisqa namuna kiritishi yoki tushunishni tekshiruvchi savol qo‘shishi mumkin. Mazkur misolda refleksiyaning amaliy ifodasi aniqlangan muammo bilan kiritilgan o‘zgartirish o‘rtasidagi asoslangan aloqada namoyon bo‘ladi.

Nazariy tahlil integratsiyalashgan faoliyatni baholashda yakuniy mahsulot sifati bilan bir qatorda, uni asoslash va takomillashtirish jarayonini ham hisobga olish kerakligini ko‘rsatdi. Shu asosda to‘rtta mezon taklif etiladi: maqsad va topshiriqning muvofiqligi; metodik tanlovning asoslanganligi; refleksiv xulosaning dalillarga tayanishi; qayta ishlashning aniqlangan muammoga mosligi. Ushbu mezonlar tayyor dars ishlanmasining tashqi tartibliligidan tashqari, talabaning nima sababdan muayyan qarorga kelganini ham baholash imkonini beradi. Ular mazkur maqolada nazariy asosda taklif qilinmoqda va amaliy qo‘llashdan oldin aniqlashtirish hamda sinovdan o‘tkazishni talab etadi.

Shuningdek, amaliy topshiriqlar va refleksiv faoliyat integratsiyasi uchun teskari aloqaning mazmuni muhim ekanligi aniqlandi. Grossman va hammualliflarining kasbiy amaliyotlarga asoslangan tayyorgarlik haqidagi qarashlariga muvofiq, fikr-mulohaza aniq pedagogik harakatga qaratilishi lozim [5]. Masalan, “darsni yaxshilash kerak” degan umumiy baho o‘rniga, “baholash topshirig‘i dars maqsadida ko‘rsatilgan taqqoslash ko‘nikmasini namoyon etishga yetarli imkon bermaydi” degan izoh talabaga qayta ishlash yo‘nalishini ko‘rsatadi. Bunda o‘qituvchi va tengdoshlarning fikr-mulohazalari talabaning mustaqil tahlilini qo‘llab-quvvatlovchi manba vazifasini bajaradi.

Tahlil asosida integratsiyani tashkil etishning asosiy shartlari sifatida topshiriqning kasbiy vaziyatga mosligi, baholash mezonlarining oldindan ma’lum bo‘lishi, refleksiv savollarning aniq harakatlarga yo‘naltirilishi va ishni qayta bajarish imkoniyatining mavjudligi belgilandi. Mazkur shartlar amaliy tajribani anglash hamda undan keyingi metodik qarorlarda foydalanishga xizmat qilishi mumkin. Tadqiqotning nazariy natijasi amaliy topshiriq, dalillarga asoslangan refleksiya va metodik qayta ishlashni o‘zaro bog‘lovchi ketma-ketlikni tavsiflashdan iborat. Uning bo‘lajak pedagoglarning o‘quv-metodik kompetensiyalariga ta’siri esa keyingi empirik tadqiqotlarda tekshirilishi lozim.

XULOSA

Nazariy tahlil asosida bo‘lajak pedagoglarning o‘quv-metodik kompetensiyalarini rivojlantirishda amaliy topshiriqlar va refleksiv faoliyatni uzviy bog‘lashning pedagogik imkoniyatlari asoslandi. Amaliy topshiriqlar talabani darsni loyihalash, o‘quv materiallarini tanlash, ta’lim metodlarini qo‘llash va baholash vositalarini ishlab chiqishga jalb etadi. Refleksiv faoliyat esa ushbu jarayonda qabul qilingan metodik qarorlarning asoslarini anglash, yuzaga kelgan qiyinchiliklarning sabablarini aniqlash hamda bajarilgan ishni takomillashtirish yo‘nalishlarini belgilashga xizmat qiladi.

Maqolada amaliy topshiriq maqsadini aniqlash, metodik yechimni ishlab chiqish, uni bajarish yoki sinab ko‘rish, natijani refleksiv tahlil qilish va qayta ishlash bosqichlarini qamrab oluvchi metodik ketma-ketlik taklif etildi. Ushbu ketma-ketlikning asosiy jihati refleksiv xulosalarni keyingi amaliy harakat bilan bog‘lashdir. Bunda talaba aniqlangan kamchilikni qayd etish bilan birga, uni bartaraf etuvchi o‘zgartirishni ishlab chiqishi va asoslab berishi lozim.

Integratsiyani tashkil etishda topshiriqlarning kasbiy vaziyatlarga mosligi, baholash mezonlarining oldindan belgilanishi, aniq va mazmunli teskari aloqa hamda metodik mahsulotni qayta ishlash imkoniyati muhim shartlar sifatida ajratildi. Talaba faoliyatini baholash uchun maqsad va topshiriqning muvofiqligi, metodik tanlovning asoslanganligi, refleksiv xulosaning dalillarga tayanishi va kiritilgan o‘zgartirishlarning aniqlangan muammoga mosligi mezonlari taklif qilindi.

Tadqiqotning amaliy ahamiyati mazkur ketma-ketlik va mezonlardan pedagogik fanlar bo‘yicha seminarlar, mikrodarslar hamda pedagogik amaliyot topshiriqlarini loyihalashda foydalanish mumkinligi bilan belgilanadi. Tadqiqot nazariy tahlilga asoslanganligi sababli taklif etilgan yondashuvning samaradorligi empirik jihatdan tasdiqlanmagan. Keyingi tadqiqotlarda uni ta’lim jarayonida sinovdan o‘tkazish, talabalar tayyorlagan metodik ishlarning dastlabki va qayta ishlangan variantlarini baholash hamda o‘quv-metodik kompetensiyalardagi o‘zgarishlarni aniqlash maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Shulman L. S. Those Who Understand: Knowledge Growth in Teaching // Educational Researcher. – 1986. – Vol. 15, № 2. – P. 4–14. – DOI: https://doi.org/10.3102/0013189X015002004.

2. Schön D. A. The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action. – New York: Basic Books, 1983.

3. Korthagen F. A. J., Kessels J. P. A. M. Linking Theory and Practice: Changing the Pedagogy of Teacher Education // Educational Researcher. – 1999. – Vol. 28, № 4. – P. 4–17. – DOI: https://doi.org/10.3102/0013189X028004004.

4. Hatton N., Smith D. Reflection in Teacher Education: Towards Definition and Implementation // Teaching and Teacher Education. – 1995. – Vol. 11, № 1. – P. 33–49. – DOI: https://doi.org/10.1016/0742-051X(94)00012-U.

5. Grossman P., Hammerness K., McDonald M. Redefining Teaching, Re-imagining Teacher Education // Teachers and Teaching. – 2009. – Vol. 15, № 2. – P. 273–289. – DOI: https://doi.org/10.1080/13540600902875340.

6. Darling-Hammond L., Hyler M. E., Gardner M. Effective Teacher Professional Development. – Palo Alto, CA: Learning Policy Institute, 2017.